

Alma Kalinski

Od paleopolitike do hiperpolitike

Peter Sloterdijk, *Im selben Boot. Versuch über die Hyperpolitik*, Suhrkamp, Frankfurt a. M. 1995

U ovom eseju, naslov kojega upućuje na igru riječima u njemačkom i izvorno engleskom jeziku («zajedno biti u teškoj situaciji»), Sloterdijkova je nakana ocrtavanje teorije povijesti ljudske vrste u tri stadija. Na prvi pogled čini se da je riječ o »bezazlenom« putovanju kroz povijest u slikama, međutim, radi se prije svega o svojevrsnom promišljanju pojma političkoga ili, točnije, o tematiziranju političko-antropologijske dimenzije. Pri izviđanju svakog pojedinog stadija Sloterdijk se lajtmotivski služi Bismarckovom formulom politike kao »umijeća/umjetnosti mogućega«, pokazujući kako ona uslijed povijesno-politički uvjetovane promjene svojeg atributa – naime, svega onoga što se odnosi na veličinu – prerasta od paleopolitike u klasičnu politiku, te naposljetku u hiperpolitiku.

Bitna značajka paleopolitike jest stvaranje, »proizvođenje« ljudi. Ona je »čudo ponavljanja čovjeka kroz čovjeka« (str. 17), umijeće sebeponavljanja kao vrste kroz djecu, *umijeće mogućeg u malom*. Sâm život u hordi nalikuje vrsti totalitarna kluba koji producira vlastite članove i odgaja ih, odnosno socijalizira, u skladu s vlastitim pravilima života u grupi. Horda se stoga pojavljuje kao primitivna institucija paleopolitike, kao arhaična zajednica koju karakteriziraju dva principa: s jedne strane bitno je njezino distanciranje od prirode kao njezin vanjski princip, te s druge strane oblikovanje specifične sonosfere, psihičkog globusa – kugle zvukova, šumova i emocija – kao njezin unutrašnji princip. Horda je vrst inkubatora u kojemu je nastao *homo sapiens* i u kojemu je najzad postao biologijskim outsiderom. Takvo »pripadanje zajednici« (*Zusammengehören*) »ne znači odista drugo nego čuti se zajedno« (*sich zusammen hören*) (str. 21), što, prema Sloterdijku, sve do izuma pisma i osnivanja carstava čini bitnu socijalnu vezu.

Klasična politika, kao politika agrarnog doba svijeta, nastala je iz pokušaja da umijeće mogućega, koje je paleopolitika izvodila u malom, ponavlja u većim razmjerima. Stoga je bit klasične politike – kao *umijeća mogućega u velikome* – koegzistencija velikog formata. Sfera zajedničnosti obuhvaća sada velike skupine ljudi (čak milijunske narode) bilo da je riječ o »lošoj zajedničnosti patnje pod tiranijom ili dobroj zajedničnosti suradnje valjanih u demokraciji« (str. 27). Kozmos se razumije kao veća kuća, a narodi kao veće obitelji. Ovdje je zasnovano mišljenje veličine (ponajprije u prostornom

smislu), pa time nastaju politička učenja o svijetu, ali i metafizička izlaganja koja imaju objasniti kako stoji stvar s cjelokupnim poretom. Stoga *homo politicus* i *homo metaphysicus* spadaju povijesno zajedno. U tom pogledu grčka je filozofija najjasnije od svih visokih kultura vođena duhom veličine, budući da postoji uvjerenje da se »dobar život (barem za slobodne muškarce) sastoji u tomu da svakoga dana izmijene s prijateljima nekoliko riječi o velikim stvarima – *ta megala*« (str. 28). Sloterdijk opisuje kako je u tom razdoblju u Egipćana, Babilonaca, Perzijaca, te u grčkoj filozofiji polisa oblikovana jedna nova forma egzistencije: tzv. državna atletika, koja odgovara onome što je Foucault – pod pojmom discipline – razmatrao kao fenomen koji se javlja u kontekstu 17. i 18. stoljeća. Radi se, dakle, o dugim dresurama i treninzima, o očvršćivanju subjekta, ne bi li ga se osposobilo za funkcioniranje na visini zadatka. Država pritom postaje metaforična majka koja rađa građanina-državljanina polisa. Političkim atletičarima Sloterdijk kao istoznačnicu pridružuje pojam vladajućih klasa (fenomen koji se javlja najkasnije od 19. st.). Sloterdijkovo je razumijevanje pojma vlasti/vladavine krajnje pesimistično u smislu hobsovske antropologije, uostalom, kao i njegova karakterizacija cjelokupnog »političkog personala«, budući da on vlast definira kao »moć ili mogućnost uporabe čovjeka kao sredstva«, a vladare, šefove i političare razumije kao protagoniste na pozornici jezivoga: »Otkad je fenomen vlasti postao epidemijom, otad su skupine ljudi počele upravljati drugim skupinama ljudi kao vanjskom prirodom« (str. 41), pri čemu se kao bitna značajka takvog klasnog društva pokazuje njegova paradoksalnost, njegov paradoks »ekskluzivne inkluzivnosti« (op. cit.) ili ono što bismo s Marxom nazvali »otuđenjem«: »Ljudi se međusobno zbližavaju tako što si međusobno postaju sve više tuđima. Sada ih povezuje intimna stranost gospodara i sluga« (op. cit.). U ovom razdoblju svijet se globalizira na nov način: u unutrašnjosti Kozmosa postavljen je centar i u njemu vladajući princip. Stoga je monarhijski osjećaj prostora panoptički, sferičan. Sve se mora moći vidjeti iz središta, mada se istovremeno kao karakteristika takve metro-politike javlja i napetost između centra i periferije. Dakle, ovakvo »umijeće mogućega u velikim razmjerima« ne može proći bez svoje protuveličine: upravo je imperijalnim i međimperijalnim ratovima čovjeku postalo jasno »što znači 'biti u istom čamcu'« – odnosno zajedno biti u teškoj situaciji – »s bezbroj onih koji pripadaju jednom narodu. Čamac je imaginarna zajednica koja proljeva stvarnu krv« (str. 49).

Hiperpolitika je politika industrijskog doba, postmodernosti, razdoblja u kojemu svijest o novom svijetu poprima programatski oblik u Nietzscheovoj rečenici »Bog je mrtav«, pri čemu je Sloterdjiku stalo do političkog sadržaja te formule. »S Bogom je«, smatra on, »precrtan princip zajedništva svih ljudi u jedinstvu jedne stvorene vrste« (str. 50), stoga se »igrači te nove igre u industrijskom razdoblju ne definiraju više 'domovinom' i tлом, nego pristupima kolodvorima, terminalima, mogućnostima priključivanja«, a sam svijet postaje za njih »umrežena hiper-kugla« (str. 52). Dimenzija veličine poprima ovdje do sada nezamislive razmjere: »Gospodarstvo brine za to da nova veličina svijeta ide preko želuca. Voće iz Južne Afrike i Izraela,

govedina iz Argentine dopijeva kanalima raspodjele internacionalnih prehrambenih carstava na police europskih trgovina... Raspodjela, pakiranje, izgaranje, probavljanje povezuju ogromne, kilometrima udaljene populacije u zajednice izmjene tvari« (str. 52/53). U ovom, današnjem, razdoblju politike industrijalizma raspadaju se zadnji oblici agrarne politike koji su ljude još uspijevali držati na okupu, pri čemu se stari dobri kozmopolitizam obrće u »kozmpolitsko nomadstvo«. Važnu ulogu pritom igra »svjetski turizam, jer on postaje medijem vlastita učenja što se tiče globaliteta« (str. 53). Činjenica da su današnji političari tako rijetko dorasli izazovima ove novonastale situacije – »intelektualno gotovo nikad, moralno ponekad, pragmatički prije lošije nego dobro« (str. 54) – jedan je od uzroka sve većeg masovnog nezadovoljstva političarima. I u ovom razdoblju dolazi do napetosti između hipropolitike i individualnoga: sve veći broj stanovništva »s neprijateljskom ravnodušnošću okreće leđa svemu političkome« (str. 57). Budući da svijet postaje bezobličan, a društvo gubi identitet, masovno se javljaju sjećanja na stare sadržaje, primjerice etnička čišćenja. Ne mogavši u početku shvatiti svoju novost, hipropolitika je još dugo zadržavala i širila motive agrarnog razdoblja: jedan je motiv hobsovska monarhija (gdje čitava politička zajednica izgleda poput ogromnog ljudskog tijela kojim vlada njegova glava i gdje je politika zapravo učenje o ne- i nadljudskome koje je sastavljeno od ljudi), a drugi Boccacciova vizija spasa čovjeka u humanosti male grupe ljudi. Ta dva, suprotna motiva ujedinjenja (jedno u liku centralističke države, drugo u liku male zajednice) bitno su obilježila europsko političko mišljenje od srednjega vijeka pa nadalje, te su naposljetku kao Tönniesova antiteza »društvo-zajednica« postali ideologijskim parom na prijelazu s 19. na 20. stoljeće. Prema Sloterdijku, i fašizam i lenjinizam-staljinizam nastali su zbog uporabe i širenja tog sada već neodgovarajućeg nasljeđa agrarne, klasične politike. Bili su to »pokušaji stvaranja modernih zajednica 'kratkim spojevima' između monarhije i komune – u slučaju fašizma fuzionarnom politikom koja Führera, usudbenog cara, spaja s narodnom zajednicom u zagušljivi totalitet hiper-hordi; u slučaju staljinizma-lenjinizma direktnim povezivanjem diktature (paracarizma) i bazično komunalno mišljenih elemenata vijeća. Obje su politike propale zbog loše projekcije malog u veliko« (str. 69). Uostalom, povijest cjelokupne novije postklasične politike postaje prema Sloterdijku priča o »pogreškama u formatiranju«, a iz toga se mogu naučiti barem dvije stvari: »kao prvo, da pokušaji da se stvori komunna u velikome završavaju u tatalitarizmima; kao drugo, da zanemarivanje malih jedinica nužno vodi moderna društva u patološke ćorsokake« (str. 70).

Ono što je, prema Sloterdijku, razlog za zabrinutost jest mišljenje da bi mogle postojati granice eksporta demokracije, kao i to da je situacija u vezi s mogućnošću demokratizacije neeuropskih društava lošija nego što se to do sada itko usudio pretpostaviti. Stoga se, navodi Sloterdijk, u diferenciranju demokracije i kapitalizma radi o nečem sasvim različitom od uvođenja parlamenta i slobodnih izbora u određene afričke, azijske i južnoameričke (a ovdje bi se moglo dodati: i južno- i istočnoeuropske) države. Ono što u tim državama, naime, sprečava demokratizaciju u zapadnom smislu jesu

»masovni relikti 'kultura' koje prema svojoj glavnoj značajki pripadaju principima agrarnog razdoblja svijeta ili čak još starijima« (str. 72). Demokracija je »kodna riječ za gradski individualizam, za orijentaciju na doživljaj, za uporabu svih stvari – ukratko: za političku masku nihilizma« (str. 73).

Premda je *nešto* (npr. Bog u Nietzscheovoj formuli) mrtvo i sada se raspada, životni se procesi *nekako* nastavljaju: riječ »nihilizam« je problemski naslov za stanje svijeta »nakon supstancije« (str. 73). Demokracija se pritom pokazuje kao drugo ime za novovjeki individualizam, i kad se današnji ljudi bez poteškoća »deklariraju« kao demokrati, onda je to većma stoga što oni »demokraciju s pravom smatraju onim oblikom društva koji im dopušta da ne misle na državu« (str. 74) i umijeće koegzistencije. mnoštvo pojedinaca počinje se sada okretati protiv društva uopće, pa tako demokracija postaje »političkim konsenzusom apolitičnih nedruževnih ljudi« (str. 75). Budući da u individualizmu kao valu hiperpolitičke inzulacije više nije primarna ideja ponavljanja čovjeka pomoću čovjeka, dakle, ideja reprodukcije, može se govoriti o Nietzscheovom teoremu o »posljednjem čovjeku«. Posljednji čovjek u individualizmu industrijskog razdoblja svijeta jest, prije svega, »čovjek bez povratka – on je ugrađen u svijet koji više ne priznaje prvenstvo reprodukcije« (str. 77), stoga se do kraja individualizirana individua orijentira na doživljaj, živeći kao konačni konzument sebe sama i svojih šansi. Industrijski proces u velikome autopoetičan je poput raka, te produktivan kao drogiranje. stoga je hiperpolitika, »što god ona inače bila, prva politika za posljednje ljude« (str. 80), zadatak koje je da »iz mase posljednjih ljudi stvori društvo pojedinaca koji će preuzeti odgovornost za to da dalje budu srednji ljudi između predaka i potomaka. Hiperpolitičko društvo je zajednica natjecanja koja će i u buduće igrati na kartu poboljšavanja svijeta, no ono što ona mora naučiti jest to da svoje dobitke ostva

ruje tako da i nakon nje mogu postojati dobitnici. To pretpostavlja da hiperpolitika postaje nastavljanje paleopolitike drugim sredstvima« (op. cit.), budući ni u društvu posljednjih ljudi ne smije biti zaboravljeno najstarije umijeće reprodukcije. Napiše li netko dosad nepostojeću knjigu o hiperpolitici, o tom »najvećem od velikoga«, njezin bi naslov, prema Sloterdijku, trebao glasiti »Otvorena horda i njezini neprijatelji«, a njezina tema bila bi pomaganje čovjeka čovjeku.